
РЕГІОНАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

УДК 352

Д.Т. Бікулов

кандидат наук з державного управління, доцент
Запорізький національний університет

ВПЛИВ ІНТЕРЕСІВ ВЕРТИКАЛЬНО-ІНТЕГРОВаних КОРПОРАЦІЙ НА ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Статтю присвячено проблемі впливу вертикально-інтегрованих компаній на розвиток території та прийняття рішень у системі місцевого самоврядування.

Ключові слова: *місцеве самоврядування, розвиток, вплив, територія, корпорації.*

Місцеве самоврядування в Україні в процесі виконання своїх функцій має декілька лінійних зв'язків, які означають залежність у прийнятті рішень та делегування певних повноважень або захист певних інтересів. Оскільки основу сучасної економіки України становить комплекс галузей металургійної промисловості, що складається з більше ніж 300 підприємств, різних за масштабами діяльності та результатами. Металургійна галузь значною мірою представлена в усіх регіонах України – від великих компаній, які виробляють більше ніж 1 млн тонн сталі до невеликих підприємств, що здійснюють переробку сталевого брухту в нескладні вторинні форми.

Склалось так, що саме великі металургійні компанії є найбільш потужними силами, які впливають на діяльність місцевих громад. Металургійні підприємства одночасно є:

- найбільшими роботодавцями (на українському металургійному підприємстві працює від 5 до 20 тис. осіб);
- найбільшими забруднювачами навколишнього середовища (побічними продуктами металургійного виробництва є речовини: оксиди вуглецю, сірки тощо, – що впливають на клімат, та речовини, що безпосередньо впливають на здоров'я людини – сполуки важких металів, азоту, фосфору тощо) [2];
- найбільшими платниками податків та "кредиторами" держави з ПДВ.

Металургійні корпорації відіграють важливу роль у житті місцевих громад. Вона полягає, зокрема, у формуванні суспільної думки про те, що благо місцевих громад базується на успішній діяльності металургійних компаній. Деякі вчені вважають виробництво сталі в країні критерієм потуж-

ності та потенціалу для розвитку країни. Про це свідчить також те, що країни високі технологічних укладів (США, Японія, Південна Корея, Німеччина) не зупиняють виробництво металів, а продовжують лідирувати в цьому сегменті світового виробництва. З іншого боку, виробництво металів – основних конструкційних матеріалів – є показником економічного розвитку: чим більше металів споживають, тим вищий рівень життя суспільства [2].

Мета статті – проаналізувати вплив вертикально-інтегрованих компаній на розвиток територій та прийняття рішень у системі місцевого самоврядування.

Споживання сталі такою країною, як Китай, становить близько 330 млн тонн за рік, США – близько 155 млн тонн, України – не більше ніж 7–7,5млн тонн. Однак у період свого економічного зростання (2002–2008 рр.) країна збільшила споживання металів з 3 млн тонн до 7 млн тонн, експорт – 25–38 млн тонн. Минулі 5 років були несприятливими для металургійної промисловості України. Після піднесення виробництва, коли кількість сталі, що виробляється на українських підприємствах, сягала 42 млн тонн за рік, що стало сьомим показником у світі, ціна на гарячекатану продукцію становила близько 700 дол. США за метричну тонну, настала криза 2009–2010 рр., коли споживання сталі суттєво знизилось через зменшення обсягів капітального будівництва навіть у тих регіонах світу, що розвивались. Відбулось поступове зниження цін на продукцію металургійної промисловості, що зумовило падіння ціни на гарячекатану продукцію до рівня 380–390 дол. США за метричну тонну. При цьому не відбулось одночасного підвищення цін на залізорудну сировину, що призвело до того, що рентабельність металургійного виробництва знизилась з традиційних 8–15% до негативних показ-

негативних показників. Ця проблема суттєво вплинула на ті адміністративні території, де найбільшу питому вагу у валовому внутрішньому продукті становлять продукти металургійних компаній. В Україні таких регіонів три: Донецьк, Дніпропетровськ та Запоріжжя, де питома вага металургійної продукції – виробів та напівфабрикатів із чорних металів – 26,5; 29,9; 18,5% відповідно. Зниження доходу та прибутку металургійних підприємств, природно, призвело до вимог щодо суворої економії коштів, які були висунуті до менеджменту цих підприємств. Миттєва економія досягається шляхом скорочення найбільших та несуттєвих статей собівартості продукту. До таких статей належать умовно-постійні витрати: заробітна платня (особливо не виробничого персоналу), витрати на супутні послуги тощо. Сучасне металургійне підприємство, що є основою регіональної виробничої системи, складається з декількох невід'ємних елементів, які характерні для кожного металургійного регіону України.

Поняття "регіональна виробнича система" являє собою сукупність виробничих, обслуговуючих та торговельних підприємств, які функціонують у межах однієї території, що відокремлена адміністративним або природним шляхом. Елементи, з яких складається металургійне підприємство в сучасній Україні, містять у собі мету вертикальної інтеграції, тобто об'єднання в цілісну структуру джерела ресурсів, транспортного підприємства, джерела енергії, складської інфраструктури тощо. Успішній роботі металургійних підприємств як капіталоемних суб'єктів сприяє систематична співпраця з потужним банком, який кредитує обігові кошти такого підприємства.

Вертикальна інтеграція підприємства – це поєднання під єдиним контролем виробничих, торговельних та ресурсних підприємств, які забезпечують мінімізацію комерційних витрат власника. Це означає, що власник отримує додану вартість на всіх етапах виробництва й обігу продукту. Вертикальна інтеграція дає змогу максимально ефективно поєднати та використати ресурси й фактори виробництва. Для місцевих громад важливим елементом розвитку є знаходження власного місця у вертикально-інтегрованих компаніях. Для визначення такого місця поділимо територіальні громади на корпоративні групи, кожна з яких представляє власні інтереси в структурі місцевого самоврядування. Перший розподіл усередині територіальних громад складається зі споживачів та продуцентів соціальних благ. Під поняттям "соціальні блага" щодо територіальної громади ми маємо на увазі дотації, безкоштовні та соціальні послуги, елементи суспільної інфраструктури, заробітну плату й пенсії. Для мешканців територіальної громади не має значення походження або джерело благ, важлива їх достатність [1].

Першоджерелами соціальних благ є:

- підприємства, які виробляють суспільно необхідний продукт і відтворюють соціально необхідну інфраструктуру в межах власних уявлень про соціальну відповідальність бізнесу;
 - підприємці, які надають суспільно необхідні послуги підприємствам виробникам або фізичним особам;
 - організації, які є об'єктами ділової або соціальної інфраструктури;
 - місцевий та державний бюджети;
 - кошти фондів (Пенсійного та соціального страхування);
 - інвестиційні можливості, які надаються фізичним особам (ринок нерухомості, фондовий ринок, дорогоцінні метали тощо).
- Споживачами соціальних благ є:
- члени територіальної громади в цілому – у межах обов'язків громади, що визначає її соціальну відокремленість;
 - окремі групи членів територіальних громад (пенсіонери, особи з обмеженими можливостями тощо);
 - місцеве самоврядування – в межах виконання своїх функцій.

Підприємства-виробники є основними продуцентами соціальних благ, оскільки, виконуючи свою місію, постачають суспільно необхідний продукт, отримують прибуток, який у разі реінвестування у виробництво примножує прибуток у майбутньому, а заробітна плата, яку отримують робітники, є джерелом накопичень домогосподарств, що потім спрямовуються на споживчий ринок. Треба диференціювати поняття "національний ринок" та "ринок громади".

Ринок громади або регіональний ринок – це та сама сукупність споживачів і конкурентів, що й у понятті "національний ринок", але сконцентрована на значно меншій території, ніж ринок країни. Регіональний ринок має певну товарну специфіку як побудована на технологічній специфіці регіону. Регіональний ринок характеризується специфічним характером споживання та попиту. Кожна з адміністративних територій України має свою виробничу спеціалізацію, яка визначає переважну кількість і номенклатуру споживання. Це стосується, насамперед, потреб промислових підприємств, які визначають спеціалізацію регіону. Технологічна спеціалізація регіону – це сукупність промислової продукції та система технологій, яка склалась у регіоні.

Технологічна спеціалізація визначає основні позиції споживання, які беруть участь у більшій кількості виробничих процесів. Класифікацію регіонів за специфікою споживання та виробництва можна застосовувати з подвійною метою.

По-перше, найбільш слабкі місця в забезпеченні ресурсами промислових підприємств мають бути реалізовані за участю місцевого самоврядування. Практика доводить, що угоди про соціальне партнерство

між промисловцями та місцевим самоврядуванням є неефективними. Причиною такої неефективності є правова недостатність та декларативність таких угод. З погляду промисловця, декларативна угода, яка не обумовлює його конкретну матеріальну відповідальність, може бути не виконана. Така ситуація пояснюється ще й тим, що місцеве самоврядування своїми діями (частіше неформальними) примушує промисловців до благодійності або соціально корисних вчинків. Проте в регіонах, де посади чільників влади обіймають підприємці, співробітництво з громадою налагоджується швидше.

Слабкі місця в забезпеченні ресурсами складаються з двох елементів: енергія та сировина. Сировина – природна, вичерпана чи недоступна через зміну структури власності на ринку сировини, енергія – через тарифну політику.

У Радянській Україні принципи розміщення виробництва були зумовлені технологічною доцільністю, тобто наявністю доступних ресурсів у достатній кількості. Розміщення металургійних підприємств в Україні було пов'язано з:

- наявністю великих запасів залізної руди з Криворізько-Придніпровського рудного басейну;
- накопиченням великих запасів металобрухту, переважна кількість якого сформувалась у післявоєнні роки та у результаті оборонної доктрини Радянського Союзу (планова заміна).

Єдиний в Україні алюмінієвий комбінат був побудований у Запоріжжі, оскільки саме в цьому регіоні сконцентровані підприємства – виробники електричної енергії. Первинну сировину – боксити – імпортують з Африки й Австралії, однак близько 45% собівартості первинного алюмінію становить електрична енергія, тому застосування зниженого тарифу на основну складову собівартості – електричну енергію зумовило доцільність розміщення виробництва саме тут.

Однак після приватизації Запорізького алюмінієвого комбінату підстави для застосування заниженого тарифу було нівельовано. Ціноутворення на алюмінієву продукцію здійснюється за біржовим принципом,

тому комбінат, навіть за умов зниженого тарифу та інших сприятливих умов, може мати від'ємну рентабельність.

Подібна ситуація сформувалась у виробництві сталі. Собівартість сталі формується за іншим принципом, ніж алюмінію, адже головним компонентом є залізорудна сировина та металобрухт. Питома вага природного газу в собівартості виробництва – приблизно 6–7%, тобто навіть 100% підвищення ціни на енергоносії суттєво не впливатиме на ціну. Крім того, металургійний процес дає змогу використовувати тепло, яке є побічним продуктом як товар, що продають підприємства теплових мереж.

Найбільше на виробництво металів впливає той суб'єкт ринку, який контролює постачання найбільшого компонента собівартості. Успішні металургійні корпорації в Україні та Росії є вертикально-інтегрованими, тобто мають можливість отримувати сировину з джерел, які контролює один власник. Для азійських країн та відповідних компаній, які видобувають сировину, така ситуація є нетиповою, при цьому відносини між компаніями є недискримінаційними. Тобто ситуація, в якій ринок ресурсів є концентрованим, а ринок продукту є конкурентним, призводить до того, що саме вартість і доступність ресурсів є ключовим фактором, який визначає прибутковість компанії в цілому. Ресурсами в металургійній промисловості є залізна руда – корисні копалини, які контролюються державою та місцевими громадами (стосовно видобутку), та металобрухт, обіг якого теж перебуває під контролем держави. Таким чином, важливою складовою впливу на діяльність металургійних компаній у тих регіонах, де такі компанії посідають важливе місце у місцевих громадах, є контроль за ресурсами й енергією.

На рисунку зображено місце металургійної корпорації в механізмі прийняття рішень у місцевому самоврядуванні. Із цієї схеми видно, що металургійна компанія впливає на три основних фактори виробництва: землю, працю та капітал, формуючи їх комбінації у власних інтересах.

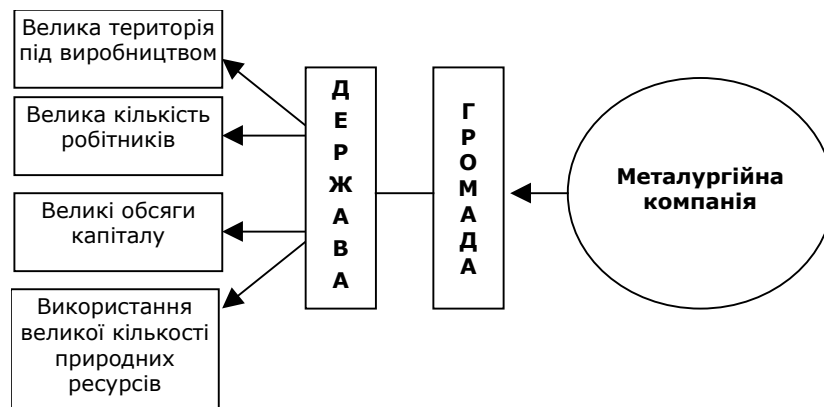

Рис. Вплив металургійної компанії на територіальну громаду

Характер впливу металургійної компанії на соціально-економічну систему територіальної громади не можна вважати однозначно позитивним.

На кожному з великих металургійних підприємств Дніпропетровська, Запоріжжя, Донецька, Кривого Рогу працюють 10–17 тис. осіб. Середня заробітна платня на таких підприємствах – близько 3,5 тис. грн. Металургійні підприємства оточують суміжні фірми, які виконують допоміжні функції. Рівень середньої заробітної платні на таких фірмах не нижче, ніж на металургійному підприємстві. Кількість осіб, які працюють на металургійних та суміжних підприємствах східних регіонів, становить близько 30 тис. Сумарно заробітна плата, що сплачується робітникам кожного з таких підприємств, – близько 1,26 млрд грн за рік. Платежі до соціальних фондів – не менше ніж 427 млн грн за рік, надходження від податку на доходи фізичних осіб – 214 млн грн. Річний випуск продукції великою металургійною компанією становить близько 4 млн тонн сталі за рік, що в грошовому еквіваленті дорівнює 16 млрд грн надходжень. За рентабельністю 9% прибуток такого підприємства становить 1,44 млрд грн за рік, а податок на прибуток – 331 млн грн. Оскільки металургійні компанії є переважно експортерами (український ринок металів – не більше ніж 20% у загальному обсязі виробництва), оборот ПДВ має дуалістичний характер – формування податкового кредиту відбувається, зокрема за рахунок “нульового” ПДВ при експорті. Важливим елементом благ, які отримуються від металургійних компаній, є сума мита, яке стягується з імпортової сировини, що надходить із-за кордону. Таким чином, наведений умовний розрахунок свідчить про те, що державний бюджет отримує прямі надходження від металургійних компаній, а місцевий – опосередковані – у вигляді частини податку на доходи фізичних осіб. Для місцевого бюджету важливішою є заробітна плата, яка потрапляє в роздрібний товарообіг та забезпечує функціонування малого бізнесу.

Сума роздрібного товарообігу міста, де мешкає 1 млн осіб, становить 13–18 млрд грн на рік. При цьому до цієї суми не вклю-

чено кошти, які обертаються на продовольчих ринках, циркулюють у приватних угодах фізичних осіб та не потрапляють до статистичної звітності. Таким чином, вплив заробітної платні великого металургійного підприємства на економічну систему великого міста не перевищує 8%, решта формується за рахунок інших суб'єктів. Отже, виникають сумніви в ґрунтовності концепції “містоутворюючих підприємств” щодо вертикально-інтегрованих корпорацій, адже в сучасних умовах більш важливою можна вважати роль місцевого самоврядування та державної влади, яка пов'язана з їх можливістю впливу на ринок ресурсів і забезпечення металургійних корпорацій енергією та сировиною. Навіть повна вертикальна інтеграція, яка являє собою джерело сировини, енергії, виробничі потужності, фінансову організацію, збутову мережу, транспортно-складську інфраструктуру під контролем єдиного власника, не дає гарантії щодо безперервної наявності ресурсів, про що свідчить досвід китайських корпорацій, які не схильні будь-що встановлювати права власності на компанії з видобутку ресурсів, покладаючись на ринкові можливості й урядову підтримку на різних рівнях. Політичний вплив корпорації в сучасних умовах являє собою реалізацію підприємницьких інтересів через конкретні механізми місцевого самоврядування, наприклад, виділення або обмеження земельних ділянок, екологічні зобов'язання або стягнення, участь у реалізації місцевих інвестиційних проектів тощо. Керівництво компаній, як правило, представлено в місцевих радах та займає більш-менш активну позицію залежно від зв'язків із політичними партіями (участь представників потужних підприємств у політичних партіях ослаблює позицію підприємств).

Список використаної літератури

1. Бакан Дж. Корпорация: патологическая погоня за прибылью / Дж. Бакан. – М. : Вильямс, 2007. – 556 с.
2. Михайлушин А.И. Экономика транснациональной корпорации : учеб. пособ. / А.И. Михайлушин, П.Д. Шимко. – М. : Высшая школа, 2005. – 665 с.
3. World Steel Bulletin [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wsb.Gov>.

Стаття надійшла до редакції 16.05.2013.

Бикулов Д.Т. Влияние интересов вертикально-интегрированных корпораций на принятие решений в местном самоуправлении

Статья посвящена проблеме влияния крупных вертикально-интегрированных корпораций на развитие территорий и принятия решений в системе местного самоуправления.

Ключевые слова: местное самоуправление, развитие, влияние, территории, корпорации.

Bikulov D. Interests of vertically integrated corporation influence to the decision of local self coverment

The article is devoted to the problem of influence of large vertically-integrated corporation to the local communities and territories development and decision making. Vertically integrated corporation is considered as main source of welfare of the region. This idea is in the basic place of integrated corporations in economic and social spheres of the territorial communities. Corporations

stipulate financial growth of the regions through generating new money flows (as earning, taxes, outsourcing services and other). Corporation form new technological culture as a bearer of up to date technical knowledge. They are put on new culture of consumption through new qualities of goods and services that are worked out in tough competition. In the examples of Ukrainian cities and leading industries branches showed big influence that act from companies to regions and their inhabitation. Metallurgy as a main branch of Ukrainian industry act as main money source for state budget, sole source of earning for hundred thousand peoples in Ukraine. This article describes as poor situation in the world steel market stipulate decrease of social standing in the communities and stopped development of municipal infrastructure. Local government balances between harmful impact to environment ("externality" as known in theory of institutionalism) and all the benefits that are get society from corporations. Vertically integrated corporation is a company what controlled source of recourses, industrial factors and marketing network.

Large corporation is a best potential partner of local government. However such partnership is not very reliable and profitable for local communities. Business interests are in taking all the best from industrial process and place all waste out. Local government must keep interest of the society and make frames to companies in their competition for market or resources. Access to resources (especially secondary) has to become main argue for local government for motivation of the companies and could make them take serious social and economic obligations.

Key words: local government, corporation, vertically, development, integrated, metallurgy, industry.